

לשכת רב הקמפוס

הפקולטה למדעי היהדות

דף שבועי

פרשת דברים, תשע"ב
מספר 977

מאת המרכז ללימודי יסוד ביהדות
ע"ש הלנה ופאול שולמן

פי בָּרַב חֲקֵמָה רַב פָּעַס (קהלת א:יח) עמיצור ברק

בפרשתנו משה סוקר בפני העם, באווירה טעונה, את חרדת דור המדבר מפני הכניסה לארץ בגלל דברי המרגלים, ובנימוקים אמוניים והיסטוריים הוא מנסה לשכנע את דור הבנים להיות אמיצים. לקראת סוף הפרשה הוא מתאר באווירה רגועה התרחשות שאירעה זמן קצר לפני נאומו: הנחלת עבר הירדן המזרחי לשבט גד ולשבט ראובן וצירוף חצי שבט מנשה אליהם.

זכור מפרשת "מטות", היזמה להתנחלות בעבר הירדן הייתה של השבטים ראובן וגד, ואילו צירוף בני מנשה היה כנראה ביזמת משה (ג:ח-כ):

וַנִּקַּח בְּעַת הַהוּא אֶת הָאָרֶץ מִיַּד שְׁנֵי מְלָכֵי הָאֱמֹרִי אֲשֶׁר בְּעֵבֶר הַיַּרְדֵּן מִנַּחַל אַרְנֹן עַד הַר חֶרְמוֹן... פֶּל עָרֵי הַמִּישֹׁר וְכָל הַגְּלָעַד וְכָל הַבְּשָׁן... וְאֵת הָאָרֶץ הַזֹּאת יְרֻשְׁנוּ בְּעַת הַהוּא מֵעֲרֵעַר אֲשֶׁר עַל נַחַל אַרְנֹן וְחֲצֵי הַר הַגְּלָעַד וְעָרָיו נְתַתִּי לְרֵאשִׁיבֵי וְלַגָּדִי. וַיִּתֵּר הַגְּלָעַד וְכָל הַבְּשָׁן מִמְּלֶכֶת עוֹג נְתַתִּי לְחֲצֵי שְׁבַט הַמְּנַשֶּׁה... יָאִיר בֶּן מְנַשֶּׁה לָקַח אֶת כָּל חֶבְלֵי אֲרָגָב עַד גְּבוּל הַגְּשׁוּרִי וְהַמְעַכְתִּי וַיִּקְרָא אֹתָם עַל שְׁמוֹ אֶת הַבְּשָׁן חוֹת יָאִיר... וְלַמְכִיר נְתַתִּי אֶת הַגְּלָעַד. וְלַרֵאשִׁיבֵי וְלַגָּדִי נְתַתִּי מִן הַגְּלָעַד וְעַד נַחַל אַרְנֹן תוֹף הַנַּחַל וְיַגְבֵּל וְעַד יַבֵּק הַנַּחַל גְּבוּל בְּנֵי עַמּוֹן. וְהָעֲרֵבָה וְהַיַּרְדֵּן וְיַגְבֵּל מִכַּנְרַת וְעַד יַם הָעֲרֵבָה יַם הַמֶּלַח תַּחַת אֲשֶׁרֶת הַפְּסָגָה מִזְרָחָה. וְאַצּוֹ אֲתַכֶּם בְּעַת הַהוּא לֵאמֹר ה' אֱ-לֹהֵיכֶם נָתַן לָכֶם אֶת הָאָרֶץ הַזֹּאת... חֲלוּצִים תַּעֲבְרוּ לִפְנֵי אַחֵיכֶם בְּנֵי יִשְׂרָאֵל כָּל בְּנֵי חֵיל. רַק נְשִׁיכֶם וְטַפְכֶם וּמִקְנֵיכֶם... יָשְׁבוּ בְּעָרֵיכֶם אֲשֶׁר נְתַתִּי לָכֶם. עַד אֲשֶׁר יָנִיחַ ה' לְאַחֵיכֶם פְּכֶם... וְשַׁבְתֶּם אִישׁ לִירֻשָׁתוֹ אֲשֶׁר נְתַתִּי לָכֶם.

אין בתיאור החיובי, המפויס והמעודד הזה כל הד לסערת הנפש והכעס שאפיינו את האירוע בזמן אמת, בתהליך קבלת ההחלטה על סיפוח הגלעד והבשן לנחלת העם ומסירתם לשניים וחצי השבטים. ראשיתו של התהליך בבקשת בני גד וראובן, המשכו בתגובה השלילית של משה מתוך חשש שהם ישתטמו מהלחימה העיקרית, וסופו בהצהרת הנכונות של בני גד וראובן להיות חלוצי הלוחמים. לא ברור אם אותה נכונות מצדם הייתה קיימת מלכתחילה, ורק לא הספיקו לבטא אותה לפני תגובתו השלילית והחריפה של משה, או שמא התגבשה בדיעבד כתגובת פשרה לאחר שנתקלו בסירובו.

בין כך ובין כך יכול היה משה להימנע מלבטא את כעסו; הוא עשה שימוש משולש בביטוי "חרון אף ה'", כינה את שני השבטים "תרבות אנשים חטאים" והוסיף ביטויים חריפים אחרים במענהו הראשוני לבקשתם. במקום זאת יכול היה להקדים אותם ולהציע להם בניחותא, כתנאי להיענותו, את מה שהם הציעו. הוא יכול היה גם לשאול אותם אם בדעתם להמשיך להילחם במערב הירדן או להניח לאחיהם, שנלחמו לצדם במלחמת סיחון ועוג, להמשיך בלעדיהם את הלחימה על כל ההשלכות וההסתבכות העלולות להתהוות עקב כך, הן מצד הקב"ה הן מצד שאר השבטים. אפשרות נוספת עמדה לפני משה - לומר להם כמו במקרים קודמים: "עמדו ואשקעו מה יצוה ה' לָכֶם" (במ' ט:ח).

יחד עם שלוש התגובות המתונות האלו היה מקום לבחון את מכלול ההשלכות של בקשת שני השבטים בהווה ובעתיד, כמו היתרון המדיני, הכלכלי והאסטרטגי של הגדלת שטח 'מדינת ישראל הראשונה' ועקב כך

* עמיצור ברק הוא פרופסור בפקולטה להנדסה במרכז האוניברסיטאי אריאל בשומרון. מלבד מחקריו המקצועיים (בעיקר בנושא התפלת מים) הוא כותב מאמרים בנושאים תורניים ומדיניים בבמות שונות.

הגדלת השטח הממוצע של כל אחד מעשרת השבטים שינחלו ממערב לירדן מחד, ומאידך לאמוד את הסכנה של ניתוק חלקי, חברתי ורוחני של המתנחלים ממזרח לירדן מרוב העם, כפי שאכן החל להתפתח לאחר סיום הכיבוש בימי יהושע (כ"ב) והביא כמעט למלחמת אחים.

בסוף המהלך התברר למפרע כי משה זכה לארבעה הישגים אישיים מבקשת בני ראובן וגד – הישגים וזכויות שהיה מחמיץ אילולא אותה יזמה או אילו נסוגו שני השבטים מבקשתם בעקבות כעסו של משה:

- הוא¹ זה שהוביל את השלב הראשון של המלחמה לכיבוש הארץ מידי האמורי, כיבוש שהרחיב את גבול 'מדינת ישראל' הראשונה.
- הוא זה שהוביל את השלב הראשון של ההתנחלות הפעילה בארץ. תרומתו התבטאה גם ביזמתו להושיב בצפון עבר הירדן המזרחי גם את חצי שבט המנשה.
- הוא זכה לקיים מצווה ציבורית: הבדלת ערי מקלט, כפי שנקרא בפרשה הבאה: "אֲזַי בְּדִיל מִשֵּׁה שְׁלֹשׁ עָרִים בְּעֵבֶר הַיַּרְדֵּן... אֵת בְּצֵר בְּמִדְבָּר... לְרֵאשֹׁנֵי וְאֵת רְאֵמֶת בְּגִלְעָד לְגְדֵי וְאֵת גּוֹלָן בְּכַשְׂשָׁן לְמְנַשִּׁי" (דב' ד: מא-מג). עצם הצורך במצווה נוצר בזכות בקשת בני גד ובני ראובן: "שֵׁשׁ עָרֵי מְקַלְט תְּהִינָה לָכֶם. אֵת שְׁלֹשׁ הָעָרִים תִּתְּנוּ מֵעֵבֶר לַיַּרְדֵּן" (במ' לה: יד).
- הוא זכה להיקבר בארץ, בנחלת שבט גד, חבל ארץ שכבש סיחון ממזרח: "וַיָּמָת שָׁם מִשֵּׁה עֶבֶד ה' בְּאֶרֶץ מוֹאָב עַל פִּי ה'. וַיִּקְבֹּר אֹתוֹ בְּגִי בְּאֶרֶץ מוֹאָב" (דב' לד: ה-ו). מן הפסוקים מתקבל הרושם כי היזמה העיקרית להתנחל במזרח הירדן באה משבט גד, ואף שהיה צעיר בהרבה מראובן הבכור וקטן ממנו במספר אנשיו, נזכרים בני גד לפני בני ראובן שבע פעמים בפרשת "מטות", ורק פעם אחת נזכרים בני ראובן ראשונים. והנה, בברכת משה לשבטים הוא ממשיך את גד ללביא ומציין את מקום קברו בנחלת גד: "וַיִּלְגֵּד אָמַר בְּרוּךְ מְרַחֵב גְּד פְּלִיבֵי אֵת שְׁלֹשׁ עָרֵי מְקַלְט תְּהִינָה לָכֶם. וַיִּרְא רְאֵשִׁית לֹו פִי שָׁם חֶלְקָת מְחַקֵּק סְפוּן" (דב' לג: כ-כא). ורש"י מפרש שם:

וירא ראשית לו – ראה ליטול לו חלק בארץ סיחון ועוג, שהיא ראשית כיבוש הארץ. **כי שם חלקת מחקק** – כי ידע אשר שם בנחלתו חלקת שדה קבורת מחוקק והוא משה. **ספון** – אותה חלקה ספונה וטמונה מכל בריה, שנאמר (לקמן לד: ו) ולא ידע איש את קבורתו.

גדולה זכות הקבורה בארץ. יעידו על כך הפסוקים הרבים שהתורה מקדישה לתיאור קבורת יעקב, שציווה הן את יוסף הן את כל בניו לקבור אותו בחברון. עוד מספרת התורה שגם יוסף השביע את אחיו שצאצאיהם יקברו אותו בארץ, ובעיצומו של המבצע הלוגיסטי, המורכב והמקיף של יציאת מצרים מצא משה רבנו זמן וכוח לקיים את אותה שבועה: "וַיִּקַּח מִשֵּׁה אֵת עֲצָמוֹת יוֹסֵף עִמּוֹ כִּי הִשְׁבִּיעַ הַשְּׁבִיעַ אֵת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לֵאמֹר פֶּקֶד פֶּקֶד אֲלֵהֶם אֲתָכֶם וְהַעֲלִיתֶם אֵת עֲצָמוֹתַי מִזֶּה אֲתָכֶם" (שמ' יג: ט). לולא יזמת בני גד וראובן היינו קוראים את סיפור קבורת משה כפרק סיום עצוב ופרדוקסלי, שדווקא הוא, המנהיג שטרח להביא את יוסף לקבורה בארץ, היה נקבר במקום שמוגדר אדמת נכר.

אם כן, כנראה לא היה מקום לתגובה החריפה והכועסת של משה רבנו על יזמת בני גד וראובן, לא לכתחילה ולא בדיעבד, שכן היזמה היטיבה עם העם ועם משה. היזמה הייתה גם לרצון לפני ה', כמשתמע מהציווי דלעיל, להבדיל בנחלה זו ערי מקלט, וככתוב פעמיים בתהלים: "לְסִיחֹן מְלִךְ הָאֲמֹרִי וְלְעֹג מְלִךְ הַכַּשְׂשִׁי... וְנָתַן אֲרָצָם נַחְלָה, נַחְלָה לְיִשְׂרָאֵל עִמּוֹ" (קלה: יא-יב).

חז"ל מתחו ביקורת על כעסו והקפדתו של משה: "משה רבנו חכם גדול שבגדולים אב לנביאים בשעה שהקפיד על דבריו שכח את דבריו" (אבות דרבי נתן פרק א); "א"ר הונא בשלשה מקומות כעס משה ונתעלמה ממנו הלכה" (ויקרא רבא פרשה יג); "התחיל כועס עליהם שנאמר ויקצוף משה על פקודי החיל, ובכעסו נסתלקה רוח הקדש מעליו" (פרקי דרבי אליעזר מו).

עלינו ללמוד מכאן להיות מתונים ולהתרחק מהכעס. רבות נאמר במקורותינו בגנות הכעס, ונסתפק בציטוט דברי הרמב"ם ב"הלכות דעות" (פרק א הלכה ד; פרק ב הלכה ג):

הדרך הישרה היא מדה בינונית שבכל דעה ודעה מכל הדעות² שיש לו לאדם, והיא הדעה שהיא רחוקה משתי הקצוות ריחוק שווה ואינה קרובה לא לזו ולא לזו.

(אבל) הכעס מדה רעה היא עד למאד וראוי לאדם שיתרחק ממנה עד הקצה האחר, וילמד עצמו שלא יכעס ואפילו על דבר שראוי לכעוס עליו... אמרו חכמים הראשונים כל הכועס כאילו עובד עבודת כוכבים, ואמרו שכל הכועס אם חכם הוא חכמתו מסתלקת ממנו ואם נביא הוא נבואתו מסתלקת ממנו,

¹ שלא כבמלחמת עמלק ברפידים, שבה היה יהושע המצביא (שמ' יז: יג), כתוב במלחמת עוג: "וַיִּאמֶר ה' אֶל מִשֵּׁה אֵל תִּירָא אֹתוֹ כִּי בְּיָדְךָ נִתְּתִי אֹתוֹ וְאֵת כָּל עַמּוֹ וְאֵת אֲרָצוֹ וְעַשִׂיתָ לוֹ כְּאֲשֶׁר עַשִׂיתָ לְסִיחֹן" (במ' כא: לד).

² בלשון הרמב"ם במושג "דעות" הכוונה לתכונות אופייניות.

ובעלי כעס אין חייהם חיים, לפיכך צוו להתרחק מן הכעס עד שינהיג עצמו שלא ירגיש אפילו לדברים המכעיסים וזו היא הדרך הטובה.

ועם זאת ננסה ללמד סנגוריה על משה רבנו ע"ה, שכן באותו פסק הלכה קובע הרמב"ם:

ואם רצה להטיל אימה על בניו ובני ביתו או על הציבור אם היה פרנס ורצה לכעוס עליהן כדי שיחזרו למוטב – יראה עצמו בפניהם שהוא כועס כדי לייסרם, (אבל) תהיה דעתו מיושבת בינו לבין עצמו כאדם שהוא מדמה כועס בשעת כעסו והוא אינו כועס.

ייתכן שכך נהג משה כדי לחנך את שני השבטים ואת העם כולו.